

ע"ע תענית י"א רע"ב ושם י"ב ב': אמר שמואל וא"ר ירמיה בר אבא, מגילה ז' א' ושם י"ג ב': רבי יוחנן ורבי חייא בר אבא, שבועות ז' א' וזבחים מ"ו א"ב: רבי יוחנן ורבי אבהו. בכל שינויי שמות ממין זה מקום איפה לצרף את שני הלשונות ולהשלים אחד עפ"י השני²⁷¹).

ד' כדאי לציין שעצם הרעיון, שבמקום שינויים כאלה יש לפעמים לצרף את שני הלשונות, איתא מפורש בתלמוד, בתענית ג' א'. על פיסקת הברייתא: רבי יהודה אומר משום רבי יהושע וכו', איתא שם: הי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתניתין וכו' ותו הא דתניא רבי יחודה אומר משום בן בתירא וכו' הי בן בתירא אילימא רבי יהודה בן בתירא הא אמר בשני בחג הוא מזכיר א"ר נחמן בר יצחק תהא ברבי יהושע בן בתירא זמנין דקרי ליה בשמיה וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא והא²⁷² מקמי דליסמכוהו והא לבתר דליסמכוהו.

ובכן, לפנינו אותה הברייתא עצמה בש"ג, בנוסחא אחת: רבי יהושע, ובשניה: בן בתירא. ועל זה דברי רב נחמן בר יצחק, שהמכוון הוא רבי יהושע בן בתירא²⁷³. במלים אחרות, מקום איפה לצרף את שתי הנוסחאות: זמנין דקרי ליה בשמיה וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא. ה' איברא יש גם ש"ג בשמות שיסודם כנראה פשוט בטעות המעתיק או השומע וכיוצא בזה.

לגדר זה נכנסים איפה שינויים כמו: רב — רבא — רבה, ישמעאל — שמואל²⁷⁴, אבהו — אבא²⁷⁵, מנשה — אשי²⁷⁶, דבי חזקיה — רבי חייא²⁷⁷, אלעזר — אליעזר²⁷⁸, וכיוצא בזה. משינויים אלה שדרך התהוותם הוא גרפי, ומהם שדרך התהוותם הוא פונטי²⁷⁹.

ע' לעיל ספר שני ע"י הערות ממספר 39. על התופעה הזאת למנות אולי גם מקומות כסוטה ל"ח ב' ומנחות מ"ב סע"א: ריב"ל ורב ששת. (271) לבעית התהוות שלשלת האומר בשם חברו ע"ע כתובות כ"א ב', נזיר ג"ו ב', ע"ז ט"ז ב'.

(272) כ"מ: ומאי שנא הא מקמי וכו', ד"ס שם כ': ולא קשיא הא מקמי וכו'. ע"ע סנהדרין מ"א ב', ונ"ק שכל זה הוא תוספת ביאור מאוחרת שיסודה בסוגית סנהדרין שם. (273) אבל בירוש' שם פ"א רה"ב: רבי יודה בן בתירא, האם כאן נוסחאות או רק אשגרתא וענין של ר"ת ר"י.

(274) ע' ססחים ג' א' ושם ד' סע"ב.

(275) ע' סוטה כ"ב סע"א וע"ז י"ט ב'.

(276) ע' ר"ה כ"ב א' ויבמות כ"ה סע"א.

(277) ע' סוטה ח' סע"ב (כתובות ל' א') וסנהדרין ל"ז ב'.

(278) ע' ר"ה י"ז א' וערכין ח' ב'.

(279) להתהוות פונטית ע' ב"ק ק"ד ב': יש תלמוד וישתלמו, מעילה ט"ו רע"ב עולם ועולה. אכן בב"ק ובמעילה שם רב הונא, ע"ע בהערותי לברכות מ"ו ב' ו"ה א"ר הונא

לעומת זה נראה שבאי אלה מקומות יסודו של הש"נ: א"ר יהודה אמר שמואל — א"ר יהודה אמר רב²⁸⁰). הוא בזה, ששתי השלשות הללו שכיחות ומצויות. אכן יש גם מקומות ששם ש"נ: רב שמואל²⁸¹), ונראה שיש איפה להכניסו לגדר מקורות שונים. באמת אפשר ששניהם אמרו אותו הדבר עצמו, כמו שאפשר גם כן שרב יהודה מסר בשם רב וגם בשם שמואל²⁸²).
 אה"ח 1234567 (') כמו כן נכנסים כנראה לגדר מקורות שונים או נוסחאת שונות מקומות כמו:

ברכות ל"ד סע"ב וסוטה ז' סע"ב: והאמר רב חסדא — וא"ר כהנא²⁸³א).
 שבת קכ"ה רע"ב ושם קמ"ב רע"ב: א"ר הונא אמר רב — אמר רבה א"ר אמי א"ר יוחנן, מגילה ט"ו א' (שם כ"ח א') וב"ק צ"ג א': וא"ר יצחק — וא"ר אלעזר א"ר חנינא, כתובות פ"ב א' ושם פ"ו ב': א"ר נחמן אמר רבה בר אבוא — רב דימי א"ר יוחנן, קידושין ל' א' וע"ז י"ט רע"ב: א"ר תנחום בר חנילאי — א"ר ספרא משום רבי יהושע בן חנניא, וש"מ.
 שינויים כאלה אינם מהוים כנראה גירסאות שיסודן בזמן מאוחר ויש לפרנסן בדרך זו או אחרת. פה לפנינו אותו החומר עצמו בש"נ או אפילו לא אותו החומר עצמו אלא מקורות שונים. אכן בזה אנו הולכים ובאים כבר לחומר הנכנס לגדר בעיתנו, בעית הצורה הראשונית של המימרא:

ס"י ג'

נוסחאות ומקורות שונים

מקור התבנית

סעיף א'

מקורות שונים

א') באי אלה מקומות הולך ונשנה במקבילה אותו החומר עצמו באי

בחורב כרך ו' (חבורת י"א-י"ב) מעמ' 165, שם על חיתוך דיבורו של רב הונא, בנוגע לר"ה ע"ע גדרים ע"ז סע"א: א"ל (רב הונא) אישתק א"ל (רבי אבא לרב הונא) אישתק קא אמרת או שתי קאמרת. הרא"ש אמנם גר' שם כבכתובות ק"ד ב': א"ל (רב הונא לרבי אבא) אישתקן קאמרת או אשקיאן קאמרת וכו', וע"ע ר"ן שם. אבל בעה"ש ערך שתק בכתובות כבנדרים: א"ל אישתק א"ל (רבי אבא לר"ה) אשתקן קאמרת או אשקיאן קאמרת. ומן המקומות הנ"ל אי אלה ידים מוכיחות שג"י ערוך בכתובות ראשונית, והכל יחד יסודו בחתוך דבורו של רב הונא. וע"ע קידושין ג"ח רע"א: א"ל (רב הונא לרבי חייא בר אבין) הוצאה את, וכונתו היתה לומר: הוצלאת את. בהערותי הנ"ל בחורב עוד חומר הנכנס לגדר זה, ע"ש. אבל בשבועות מ' סע"א ובנ"ש: א"ל מישהא וכו' וא"ל מישהא וכו' יותר קרובה התהוות גרסית מהתהוות סוגסית.

- 280) ע' ברכות י"ט ב' ובנ"ש ובבכורות כ"ט א', עירובין ע"ג ב' ושם ס"ה ב', כוטה ז' א' (קידושין פ' סע"ב) וע"ז כ"ה רע"ב, וש"מ.
 281) ע' מעילה כ' א' וב"ק כ' ב'.
 282) ע' כתובות מ"ג רע"ב, ע"ז ט"ז ב', וש"מ.
 282א) אבל ע"ע לעיל בסנים לפני הערה 97 ולעיל הערה 270.

אלה שינויים. ונראה, שאין זה אותו המקור עצמו בשינוי נוסחא אלא באמת שני מקורות שונים:

ב"ב ס"ד א': יתיב רבינא וקא קשיא ליה היינו בור היינו דות א"ל רבא תוספאה לרבינא ת"ש דתניא... בבבין יתיב" (רב אשי וקא קשיא ליה היינו בור היינו דות א"ל מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי ת"ש דתניא... בבבין י"י).

מעצם העובדא, שהטקסטים עומדים זה על יד זה, אי אלו ידיים מוכיחות, שפה לפנינו לא ש"נ לאותו המקור עצמו אלא שני מקורות שונים.

ועוד, סו"ס נמצאות לפעמים מקבילות על האתר, הקרובות להיות שוות, ועושות לכאורה רושם של נוסחאות, ובאמת נראה יותר להכניסן לגדר אחר לגמרי:

ב' פה נובע אמנם כנראה לכה"פ החומר, המהווה נקודת המוצא של המקבילה, ממקור משותף, אלא שמקור משותף זה הלך והתפתח בכוונים שונים. מכאן המקבילות ומכאן גם השינויים. ושם במקבילות באמת לא חומר משותף כי אם רק רעיון יסודי משותף בלבד. רעיון זה עבר דרך התפתחות שוה או רק דומה בלבד. מהתפתחויות אלו נתהוו שני מקורות הקרובים להיות שווים. מקורות אלה מצאו אח"כ את מקומם אחד על יד השני. היות הם דומים הרבה זה לזה הם עושים רושם של נוסחאות, אבל באמת הם מקורות יסודיים שונים.

ע"ז ח' א': א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו וכו' א"ר" (חייא בר אשי משמיה דרב אע"פ שאמרו וכו'). שניהם אומרים משמיה דרב וגם דבריהם קרובים להיות שווים. הדעת נותנת, ששניהם קבלו מפי רב, אלא כל אחד ואחד סגנון את השמועה בלשונו הוא. מ"מ לפנינו ישנם כבר כנראה מקורות שונים.

חולין נ"ז או"ב: אול רבי אבא אשכחיה לרב ירמיה בר אבא דקא בדיק וכו' א"ל אנא מתני' ידענא... בפירוש אמר רב שמוטה כשרה חתוכה פסולה ואל תתמה שהרי חתכה מכאן ומתה חתכה מכאן וחיתה כי סליק רבי אבא אשכחיה לרבי זירא וכו' א"ל... ואשכחיה נמי לריב"א דיתיב וקא בדיק וכו' א"ל מתני' ידענא... בפירוש אמר רב שמוטה כשרה חתוכה פסולה" (ואת מה בידך הכי א"ר חייא בר אשי אמר רב וכו').

פה ושם הולך ונשנה הענין: אשכחיה לריב"א דיתיב וקא בדיק וכו'. בראשונה רק אותו הענין בלבד ולא יותר, ואח"כ עוד הפעם אותו הענין עצמו איפה כספור בתוך ענין אחר. אף כאן כנראה שני מקורות. בידי בעל המקור הראשון המעשה של רבי אבא עם ריב"א. לעומת זה במקור שני המעשה של רבי אבא ורבי זירא, אלא שבמעשה זה הזכיר רבי אבא את

(283) כל זה ליתא בכ"י אחד בד"ס אות צ', אבל כנראה זה הוא רק השמטה בלבד.

(284) למקבילה ברכות ל"א א' ע' לעיל פ"ב ע"י הערות ממספר 143.

(285) בד"ס שם אי אלו חילופי גירסאות, אבל כנראה יסודם בפעולת המעתיקים.

המעשה עם ריב"א. מכאן במקור שני כל המקור הראשון על התיאור איך הענין הלך והתפתח אח"כ.

ע"ע כתובות כ"ד ב', שם מ"ג או"ב, גיטין נ' סע"ב⁽²⁸⁶⁾, שם ע"ט א': וכן אמר עולא א"ר יוחנן וכו' וכן א"ר אסי אר"י וכו', ב"מ ט"ז ב': אמר שמואל וכו' א"ר נחמן וכו', זבחים י"ג ב' י"ג, כריתות י"ז ב', וש"מ.

סעיף ב'

נוסחאות

לעומת זה במקומות אחרים באמת רק שתי נוסחאות לאותו המקור עצמו. כבר בתוס' מנחות ד"ה ואיכא דאמרי על ארבע עשרה סוגיות הנכנסות ברובן לגדר זה. התוס' קוראים את סוגיות אלו בשם סוגיות חלוקות או סוגיות הפוכות ומעמידים אותן בשורה אחת עם סוגיות שבהן נוסחאות המובאות בלשון איכא דאמרי⁽²⁸⁷⁾. אשתדל איפה לברר אף סוגיות אלו, אבל לא אעשה אותן לקבוצה לעצמה. אלא אסדר את החומר שבידי עד כמה שאפשר לפי נקודת ראות ענינית. בראשונה אציע מקומות ששם השינוי נובע בעיקר בשמות המחברים, ואח"כ אעבור לסוגיות ששם שינויים בחומר גופו. ^{אוצר החכמה} א' בכמה מקומות במקבילה שינויים בשמות ואין הדעת גותנת להכניסם לגדר מקורות שונים. המקור מכיל פלוגתא והשינוי הוא מבחינת מוחלפת השיטה ואיפוך. ברור איפה שפה ושם אותו המקור עצמו. וכשאני נראה לתלות את השינוי בטעות או בהגהה מכוונת, לפנינו אותו המקור בשתי נוסחאות:

פסחים מ"א או"ב: אמר רבא אכלו נא לוקה שתיים וכו' אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות א"ד תרתי וכו' א"ד חדא וכו' רבא אמר אכל זג לוקה שתיים וכו' אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות א"ד תרתי וכו'.

וכן בב"מ קט"ו ב': דאמר רבא אכל נא לוקה שתיים וכו' אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות וכו', ובמנחות נ"ח ב': איתמר המעלה משאור ומדבש ע"ג המזבח אמר רבא לוקה... ולוקה... אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות א"ד חדא מיהא לקי וא"ד חדא נמי לא לקי וכו', ובתמורה ז' ב': איתמר המעלה ב"מ לגבי מזבח אמר רבא וכו' אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות מיתיבי וכו'.

אבל בנזיר ל"ח ב': אמר אביי אכל חרצן לוקה שתיים אכל זג לוקה

(286) שם איתא: וכן. אכן בעיקר הדבר נכנסים איפה לגדר זה כל המקומות „וכן“.

(287) אילפא ורשב"ל.

(288) ע' תוס' מנחות שם וגדרים ה' ב' ד"ה אמר קרא ור"ת בתוס' גדה כ"ג ב'.

ד"ה אמר רבא.